

Maria Wnęk i jej wszyscy święci - Uwagi na marginesie wystawy rysunków w Galerii Gardzienice w Lublinie

Maria Wnęk and all her saints - Observations about the exhibition at Gardzienice Gallery in Lublin

Henryk Welcz

Katedra i Klinika Psychiatrii UM w Lublinie

Streszczenie

Artykuł przedstawia postać i dorobek artystyczny Marii Wnęk czołowej przedstawicielki polskiego nurtu art brut albo tzw. sztuki psychopatologicznej. Zawiera on analizę treści i kompozycji jej obrazów pokazanych na wystawie w Galerii Ośrodka Gardzienice w Lublinie. Maria Wnęk urodziła się 16 czerwca 1922 roku w Olszance, małej wiosce położonej koło Starego Sącza. Zmarła 12 kwietnia 2005 roku w Kobierzynie. W ostatnich latach życia przebywała w Specjalistycznym Szpitalu im. Babińskiego w Krakowie-Kobierzynie. Jej prace znajdują się w sławnej Collection de l'art. Brut w Lozannie, licznych muzeach zagranicznych i krajowych.

Słowa kluczowe: schizofreniczna ekspresja plastyczna, art brut

Abstract

Maria Wnęk has left many works, most originated from the years 1973 – 1991 situated in the private collections, the galleries and museums in Poland and abroad. It is interesting that there is no extensive knowledge about her, and a similar situation is with other Polish *art brut* artists. Present in these works inspirations with the folk culture and iconic painting are probably no longer so surprising and original like 30 years ago, when they were created. The presence of the schizophrenic features in these artistic expressions is connected with the long-lasting psychotic process. The influences of folk culture characteristic for the Wnęk's region are not surprising.

The religiousness of Maria Wnęk connected with the traditions of Kalwaria Zebrzydowska is reflected in many of her works. The analysis of her creation, same as of the described earlier Edmund Monsiel's works, is the perfect lesson of psychopathology for the young psychiatrists and a very interesting subject for the art historians.

Keywords: schizophrenic artistic expression, art brut

Wstęp

Maria Wnęk urodziła się 16 czerwca 1922 roku w Olszance, małej wiosce położonej koło Starego Sącza. Zmarła 12 kwietnia 2005 roku w Kobierzynie. Pochodziła z wielodzietnej wiejskiej rodziny. Maria Wnęk ukończyła 4 klasy szkoły podstawowej potem w 1969 roku uczyła się jeszcze w szkole dla dorosłych. Była ona osobą głęboko religijną, pielgrzymującą i uczestniczącą w odpustach. Szczególnym kultem darzyła Kalwarię Zebrzydowską, wielokrotnie uczestniczyła w tam odprawianych nabożeństwach i misteriach Drogi Krzyżowej. Pokazuje to film Andrzeja Różyckiego wyświetlany w czasie trwania wystawy. Swoje umiejętności malarskie rozwija w latach 60, w Nowosądeckim Domu Kultury Kolejarza na zajęciach sekcji plastyki prowadzonych przez Ewę Harsdorf. Od niej zyskała przydomek „Nikiforka”. W latach 80 spalił się jej dom w Olszance. Nadwrażliwa od dziecka stroniła od ludzi, po wypadku w pracy (mleczarni) przeszła na rentę. Wyrokiem sądu Maria Wnęk została ubezwłasnowolniona z powodu występowania u niej objawów psychotycznych w postaci omamów słuchowych, po-

czucia zagrożenia i braku stałej opieki ze strony rodziny. Przez długi czas tułała się, śpiąc na dworcach i korytarzach różnych instytucji publicznych. Tułając się odmawiała przyjęcia pokoju z kuchnią, żądając aby przyznano jej mieszkanie przy kościele z czterema pokojami, każdy do innego przeznaczenia. Otrzymała opiekuna prawnego, który miał jej pomagać w ważnych dla niej sprawach życiowych. W ostatnich latach życia przebywała w Specjalistycznym Szpitalu im. Babińskiego w Krakowie-Kobierzynie. Jej prace znajdują się w sławnej Collection de l'art. Brut w Lozannie, licznych muzeach zagranicznych i krajowych [1].

Analiza twórczości plastycznej Marii Wnęk

Posługiwała się ona w swojej twórczości malarskiej temperą, farbami olejnymi, plakatówkami. Podłożem dla jej prac plastycznych były skrawki papieru, tektura, dykta, kawałki blachy, niekiedy tylko płótno. Pojawiają się na tych przedstawieniach postacie Jezusa, Matki Boskiej, Trójcy Świętej, są też intencje i prośby, kierowane do Boga o opiekę nad światem nazywane „życiorysami”.

Umieszczane na rewersach prac zawierają wołanie o ratunek dla świata, uchronienie jej samej od nieszczęść z długim życiem bez grzechów ciężkich i możliwością trafenia po śmierci do nieba. Charakterystyczne jest wypełnienie całej przestrzeni rewersu rysunku tekstem z sygnaturą: Nowy Sącz skr.p. 148. Jest to adres pocztowy Marii Wnęk, który często jest umieszczany w jej dziełach. W każdej niemal pracy jest jej autoportret wkomponowany w jakąś twarz, czy to Matki Boskiej czy też dziewczyny niosącej wizerunek Lenina na feretronie [2].

Kompozycja wielu jej rysunków pozornie otwarta jest uwięziona między krawędziami kartki, a jej oś stanowi postać w centrum ustanawiająca hierarchię w całym przedstawieniu. Poza postacią Pana Jezusa i Matki Boskiej znajdują się na nich święci i osoby z najbliższego otoczenia, między innymi ksiądz, który zapraszał ją często na swoje imieniny, zła sąsiadka, która jak uważała malarka nasypała jej trucizny do butów, czy też kierownik galerii, który zorganizował artystce wystawę. Postacie mają silny i zdecydowany kontur, są ustawione frontalnie, mają migdałowy kształt oka podobnie jak na ikonach. W malarstwie ikonowym oczy i spojrzenie pełnią ważną rolę w przedstawieniach Chrystusa, Matki Boskiej i świętych. Właśnie oczy są w tych pracach szczególnie wyeksponowane i zaznaczone. Są one zazwyczaj nieruchome, zastygłe, zawierają źrenice czasem kolorowe i okonturowane brwi. Tło prac Wnękowej wypełnione jest po brzegi liśćmi i kwiatami układającymi się w florystyczne ornamenty./fot.1/. Na wystawie w Galerii Gardzienice w Lublinie pokazano prace, w których zauważalny jest brak perspektywy, przeważają kolory czerwony, żółty, zielony i niebieski w różnych odcieniach.

Analiza twórczości malarskiej tej malarki i jej zapisów na rewersach o charakterze próśb i przesłań może wskazywać na obecność wieloletniego procesu chorobowego psychotycznego schizofrenicznego. Znajdujemy w nich wszystkie charakterystyczne cechy schizofrenicznej ekspresji plastycznej [3], m.in. zniekształcenia kończyn postaci, głównie rąk, wypełnianie niemal całego tła ornamentami, a na odwrocie prac zamieszczanie tekstów zawierających wyraźne posłannicze przesłania skierowane do i od Boga.

Zakończenie

Maria Wnęk pozostawiła po sobie wiele prac, najwięcej pochodzących z lat 1973 – 1991 rozproszonych w kolekcjach prywatnych, galeriach i muzeach polskich i zagranicznych. Zastanawiający jest podobnie jak jest z innymi polskimi twórcami z kręgu art. brut, brak szerzej wiedzy na jej temat. Obecne w tych przedstawieniach inspiracje sztuką ludową i malarstwem ikonowym nie są może już w tej chwili tak zaskakujące i oryginalne jak przed trzydziestoma latami, kiedy powstawały. Obecność w tych przedstawieniach cech schizofrenicznej ekspresji plastycznej jest związana z wieloletnim procesem psycho-

tycznym. Nie dziwią też wpływy sztuki ludowej charakterystycznej dla regionu, który zamieszkiwała. Religijność Marii Wnęk związana z tradycjami Kalwarii Zebrzydowskiej znalazła odbicie w tematyce wielu jej prac.

Analiza jej twórczości tak jak i wcześniej wystawianych rysunków Edmunda Monsiela jest doskonałą lekcją psychopatologii dla młodych psychiatrów i ciekawym tematem dla historyków sztuki.

fot.1 /H.Welcz/

Piśmiennictwo:

1. Zubek- Gańska Zuzanna: Katalog do wystawy: Maria Wnęk i jej święci. Lublin, Galeria Gardzienice, 23.10.13 – 18.11.13.
2. Jackowski A.: Sztuka zwana naiwną, Warszawa, 1995
3. Welcz H. Schizofreniczna ekspresja plastyczna. Current Problems of Psychiatry, vol.11, 1, s.77-82,2010

Correspondence address

Henryk Welcz
Katedra i Klinika Psychiatrii UW
Lublin, ul. Głuska 1
20-439 Lublin, ul. Głuska 1
tel.: 81 744 09 67